

C8376

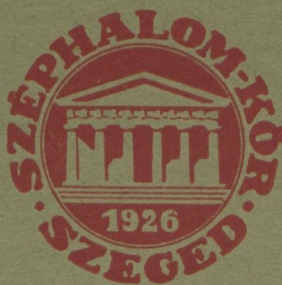
SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR

22. SZ.

KÖNIGSBERGI TÖREDÉK

IRTA

BÁRÁNY GERŐ

SZEGED, 1931.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felölös szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felölös kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Elölizetési ára egész évre P 10— Egy szám ára P 2—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927. január elsején

SZÉPHALOM

címmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekeltése, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ős és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf Teleki Pál, Vargha Gyula, Szabolcska Mihály, Zolnai Béla, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Huszti József, Oláh Gábor, Reményik Sándor, Mészöly Gedeon, Várkonyi Hildebrand, Vittorio Santoli, Szerb Antal, Tóth Károly, Balogh Ernő, Bodor Aladár, Komjáthy Aladár, Tonelli Sándor, Marót Károly, Monostori Hugó, Hegyi István, Baranyi János, Pukánszky Béla, Balogh József, Husztiné Révhegyi Rózs, Garázd Péter, Gelei József, Terescsényi György, Szalay József, Pérely Imre, Szabó Lőrinc, Berczeli Anzelm Károly, Rédey Tivadar, Giláty Zoltán, Majthényi György, Palasovszky Béla, Csengery János, Hornyánszky Gyula, Jean Carrère, Faluhelyi Ferenc, Makkai Sándor, Szekfü Gyula, F. Takács Zoltán, Trócsányi György, Szigethy Vilma, Lehel István, Némethy Géza, Bárány Gerő, Marconnay Tibor, Ungvári Elemér, Magyar Zoltán, Zoltán Vilmos, Kolosváry Bálint, Raggambi András, Szekula Ágnes, Molli Erzsébet, Hevesi András, Horger Antal, Eckhardt Sándor, Aldo Dami, Bálint Sándor, Imre Sándor, Czákó István, Zolnai Sándor, Kappel Gyula, Reinbold Béla, Hankiss János, Györffy István, Szamosvölgyi Gábor, Buza László, Rozványi Vilmos, Sárközy György, Rítóók Emma, Boros Ferenc, Henrik Becker, Somogyi Szilveszter, Jancsó Benedek, Szegedy Lőrinc, Buday Árpád, Ady Lajos, Deák Zoltán, Vajthó László, Somkuti, Várkonyi Nándor, Baranyai Zoltán, Klebelsberg Kunó gróf, Kardos László, Sztinyai Zoltán, Vidor Marcell, vitéz Moór Gyula, Issekutz Béla, Menyhárt Gáspár, Faludi János, Evva Gabriella, Rózsa Miklós, N. Sebestyén Irén, Gulyás Pál, Schwartz Elemér, Tóth László, Mattyasovszky Erzsébet, Wolf Rózs, Berda József, Dézsi János, Köszegi László, Szabó László, Horváth Béla, Thienemann Tivadar, Fögel János, Pettykó János, Schilling Gábor, Szeri Endre, Tamás András, Polner Ödön, László, Alaksza Ambrus, Hont Ferenc, Steinbach Ede, Márer Erzsébet, Babits Mihály, Rónai Pál, Zlinszky Aladár, Kastner Jenő, Lambrecht János, Kutas Kálmán, Trostler József, Arady Zsolt, Eckhardté Gergely, Farkas Gyula, Galli Mátyás, Korponay Mária, Baranyi Tibor, Földessy Gyula, Hunyady Ferenc gróf, Mécs László, Elemér, Peter Wust, Eckerdt Elek, Gedeon Jolán, Böszörményi Béla, Petur László, Birkás Géza, Gy. Juhász Ferenc, László István, Fögel Sándor, Undi Imre, Fehér Tibor, Dános Árpád, Ybl Ervin, Szeibert Trencsény W. Imre, Fedák Ágota, Miskolczy, Mohai Ágnes, Steiger-Kazal Dezső,

SZÉPHALOM-KÖNYVTAR

22. sz.

KÖNIGSBERGI TÖREDÉK

IRTA

BÁRÁNY GERŐ

SZEGED, 1931.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.

1983

C 8376

Idegen emberek között teljesen magamban utaztam Königsbergbe, Kant városába. Útközben megérett bennem az egyedüllét gondolata s átjárta egész lényemet az egyedüllét érzése. Elgondoltam, hogy valójában mindnyájan életünk legfontosabb pillanataiban egyedül vagyunk s ilyenkor az az érzésünk, hogy egyedül és elhagyottan szemben állunk az egész világgal — és fájdalmasan megértjük és átérezzük, hogy a legjobb akarat mellett sem nyújthatja senkisémm segítő kezét nekünk. Különösen egyedül s magunkra hagyottak vagyunk félelmünkben, „világfélelmünk“-ben, azaz tudatos életünk egész folyamán, mert hiszen: amint mi sem értünk meg igazában éppen senkit sem, úgy minket sem érthet meg éppen senki sem, — és egyedül és magunkra hagyottak vagyunk különösképpen azokban a szenvedéseinkben, amiket semmiféle emberi segítség sem képes már enyhíteni — és magunkra hagyottan, egyedül, minden támasz nélkül állunk — a halállal szemben.

De ha állandóan, szünet nélkül emberek között élünk, ha mondjuk, sohasem vagyunk magunkra hagyva, elhagyottan, — mi akkor a helyzet? Ez esetben is alig változik valami — valóban rettenetesen nevezhető helyzetünkben. Olyan világban találjuk magunkat ez esetben is, amely idegennek, sok tekintetben ellenségesnek tűnik élénk s ebben az idegen és sok tekintetben ellenséges világban élünk mi, emberek, ismert világunk legfejlettebb intelligenciájának hordozói, örökös rejtélyek, örökös kételyek között. Soha, de soha szünni nem akaró bizonytalanságban. — Mert bármily léháknak és gondnélkülieknek tartsuk is általában az embereket, — aminthogy általában valójában eléggé léhák és gondnélküliek is az emberek — azért mindnyájunk felett ott lebeg életünk és létünk bizonytalanságának s életünk és létünk áthatolhatatlan sötét rejtélyének gondja, amely időnkint, tudatosságának legmagasabb fokán — közönséges, gondtalanul élő embert is, akit az életnek kis és nagy bajai és kis és nagy szenvedései szintén nem kímélnek meg, éppen a végső kétségbeesésbe sodorja.

*

Nem mondom én, hogy ezen a világon csak sötétség van, nem állítom, hogy nem dereng felénk semmi fény sem. De nem szabad letagadnunk a sötétséget, a bizonytalanságot, a bajokat, a halált, — a rosszat, a tökéletlenséget, a szenvedést, a gonoszat, az irracionálist — mindazt, aminek nem kellene lenni — és ami mégis van, letagadhatatlanul, meg nem semmisíthető módon mégis *van* ezen a világon. — Van fény is a mi világunkban — s jöllehet lidércfény is van a világban, azért még sem hihetjük, nem akarjuk, nem tudjuk elhinni, hogy minden fény csak ingoványba csalogató lidércfény lenne. — Tudjuk azt is, hogy az ész világossága a legnagyobb világosság ismert világunkban s ennek a legnagyobb világosságnak mi emberek vagyunk a hordozói. Igaz ugyan, hogy az ész világossága szétoszlatja a szellemi életünk égboltján oly gyakran fel-feltündöklő délibábot is, de viszont azt is hisszük, hogy lelkünkre

nehezedő kételyeinktől, amely kételyek már-már céltalansággal vádolják egész életünket, sőt talán éppen minden létet is, — ettől a valóban a lényünket marcangoló lidércnyomástól, ha valami, úgy az ész világossága szabadíthat csak meg. Erre a megszabadításra pedig egész lényünket átható nagy vággyal vágyakozunk. „Mert. — úgymond Schopenhauer s mi mélyen át vagyunk hatva e mondás igazától — ha valamit érdemes kívánni ezen a világon, ami annyira kívánatos, hogy ezt belátó pillanataiban a nyers és homályos tömeg is magasabbra értékelné, mint az ezüstöt és aranyat, úgy ez bizonyára az volna, ha létünk sötétségére egy fénysugár esnék s valaminő felvilágosítást kapnánk rejtélyes létünkről, aminek csupán nyomorúsága és semmisége nyilvánvaló.“

*

Annak tudatában, hogy mindnyájunkat minden oldalról megoldhatatlan rejtélyek vesznek körül, hogy tehát valóban rejtélyes csoda-világban élünk, bajainkban és javainkban, gyönyörünkben és bánatunkban, nagy szenvedéseinkben és csekélyke örömeinkben, amely csekélyke öröm az ész megvilágításában rendszerint csalóka illúzióként szétfoszlik, az ész világosságától vezetve kérdezzük, a magunkra hagyatottság érzésétől gyötörve, szünet nélkül kérdezzük és kérdezzük K a n t nagy kérdéseit: *mit lehet tudnom? mit kell tennem? mit szabad remélnem?*

Ezekre a kérdésekre sehol sem találhatjuk meg a kész feleletet. Ezek olyan kérdések, ezek azok a kérdések, amiket az összes emberek valamennyien állandóan, szünet nélkül kérdeznek. És ezek olyan kérdések, amely kérdésekre a választ minden egyes embernek külön-külön kell megadnia — tudatossága fényében lefolyó egész életével.

Teljesen egyre megy, hogy miképp éli le az ember az életet: akár egyedül járja az élet útjait, akár pedig állandóan nagy társaságban, vagy éppen állandóan a nagy nyilvánosság előtt szerepel; az élet nagy és szomorú pillanataiban s akkor is mindig, amikor önmagának tudatossá válik az élet — és különösen akkor, amikor az az érzésünk, hogy ime most szembe kerültünk az A b s o l u t u m m al, igazában teljesen magára hagyottan áll minden ember. És pedig minél inkább gondolkozik az ember, annál inkább magára hagyottnak kell magát éreznie és tudnia. — Akkor, amikor az ember mintegy az A b s o l u t u m m al áll szemben, amikor — mint az élet nagy és jobbára fájdalmas pillanataiban — az ember mintegy színről-színre szemben érzi magát a végtelen hatalommal: ugyan ki oszlatná el az embernek, a gondolkozó embernek azt az érzését, hogy egyedül, magára hagyottan áll a végtelen hatalommal szemben, akivel szemben valóban semminek kell magát éreznie? És sok-sok semmi együttesen is semminek és csak semminek érezheti magát a végtelen hatalommal szemben. Az élet nagy pillanataiban és tudatosságunk legmagasabb fokán, amikor feltárul előttünk a lét mysteriuma — s amikor az az érzés vesz erőt rajtunk, hogy sehol semmi sincs, amibe megvethetnők lábunkat — és hogy zuhanunk lefelé a végeláthatatlan semmibe; amikor mintha szemtől-

szembe kerülnénk az Absolutummal, megértjük és átérezzük Eckhart mester mondásának félelmetes mélységeket felfedő igazságát: „*Der got siht, der erkennen, daz alle créature niht sint*“.

*

Mi vagyok én és — mi minden ember? És mi minden élő-lény? És mi mindaz, ami egyáltalában létezik, akár él, akár nem él? Hol van a helyem a létezők világában? Hová tartozom? Mi a rendeltetésem a létezők, az élőlények, a szellemi élet világában? És egyáltalában felvethetem-e joggal azt a kérdést, hogy mi a rendeltetésem? S ha felvetem ezt a kérdést, nem kell-e éppen olyan joggal, éppen olyan kötelességgel felvetnem azt a kérdést is, hogy mi minden másnak rajtam kívül, tehát embernek, állatnak, növénynek, élettelen dolgoknak s általában az egész mindenségnek rendeltetése? — Kérdéseket kérdek, amely kérdések minden határt kitolnak a végtelenbe s a végtelennel találván magamat szemben, nem kell-e minden emberi kérdezősködést, minden emberi feleletadást gyerekes gögicselésnek tartanunk? De, de . . . lehet-e ezeket a kérdéseket nem kérdezni? És lehetetlen, hogy e kérdések kérdezése inkább gyerekes dolog lenne, mintha nem kérdezzük ezeket a kérdéseket. Ha nem kérdezzük ezeket a kérdéseket, akkor sötétségbe burkolózunk. Ha meg sötétségbe burkolózunk, akkor egészen bizonyosan nem fogunk semmit sem tisztán látni. Ha elzárjuk magunk elől a világosságot, soha sem fogjuk elérni a világosságot. De ha elzárjuk magunk elől a világosságot, ha elfordulunk a világosságtól, — nem is érdemeljük meg azt. — És mégis mind-ezeknek dacára, egészen magas, szédítő magas eszméleti állásponton joggal kérdezhetjük, hogy a végtelennel állva szemben, ugyan minek tekinthetünk minden emberi bölcseséget? Minek tekinthetünk minden emberi bölcseséget, amit egyébként oly sokra tartunk, ami nemcsak arra vállalkozik, hogy a végtelennek tetsző lét titkait felfedje előttünk, — de nem ritkán még azt is arrogálta magának, hogy minden lét rendeltetésének és céljának is tekintessék?

*

Lényünk kettőségét át- és átérezzük: semmik vagyunk a végtelennel szemben, de azért a mi világunkban, a tapasztalati világban, a világ legnagyobb fényességének, az észnek mi vagyunk legelőkelőbb, mert legfejlettebb hordozói. Ehhez hasonlítva minden más fényesség elhomályosodik, — e nélkül a fényesség nélkül valójában az egész világra, a napra és minden csillagokra is áthatolhatatlan sötétség borulna. Az észnek megvetése és megtagadása Mephistophelesnek tetsző cselekedetet:

„Verachte nur Vernunft und Wissenschaft
Des Menschen allerhöchste Kraft,
Lass nur in Blend- und Zauberwerken
Dich von dem Lügegeist bestärken,
So hab'ich dich schon unbedingt.“

Goethe: *Faust*.

*

Mindnyájan egyéniségek vagyunk — bezárva egyéniségünknek ércnél szilárdabb keretébe, amely keretből nincsen semmiféle kifelé vezető út. Akárhová megyek, mindenüvé magammal viszem éneket. Akármit halljak, akármit lássak is, mindent olyannak látok és olyannak hallok, mint amilyen én magam vagyok, — mindenütt és mindenben ezen a világon az *énem* visszhangjával s az *énem* visszfényével találom szemben magam, — mindenütt a világon az én világomban találom magam, amelynek határait át nem léphetem, mert igazában mindenütt a világon önmagammal találom magam szemben. *Énem* — és mindenkinek *én*-je zárt egység, amely zárt egység igazában az egész mindenségben egyedülálló és magában is foglalja mindenkinek egész világát.

*

Aki csak egy kissé számot akar adni önmagáról önmagának, lehetetlen, hogy mihamar ne eszmélne annak is tudatára, hogy egyedülvaló ezen a világon még akkor is, ha állandóan hozzá hasonlóknak társaságában él és fejt ki működést. Minden egyes ember igazában zárt és minden más embertől különböző egységet alkot, amely egységnek minél tudatosabbá válása egyszersmind mindinkább és inkább és mind fájdalmasabban érezteti velünk egyedüllétünket; egyedüllétünket nemcsak ismeretlen emberek között, de érezteti velünk egyedüllétünket ismerőseink és barátaink között is. Mert nem szabad elfelejtenünk egy pillanatra sem, hogy *én*-ünk magába zárja egész világunkat. És nincs közös világunk, ahol vállvetve, egymást támogatva megvethetnők biztos, megingathatatlan talajon lábunkat. Ha elemezzük *én*ünket és világunkat, benne maradjunk az *én*ünk büvkörében, nem jutunk ki ebből a büvkörből — és különösen nem jutunk el a másnak világába, amely világ, ha igazán a másnak világa, igazában soha sem is lehet az én világom.

*

Az a nagy csoda, amelynek felismerésével és elismerésével meglepi, zavarba hozza és megrohanja a filozófia a naiv, kritikátlan közönséges gondolkozást; hogy valójában az egész világunk, még akkor is, ha a végtelen csillagtengert is bele vesszük, voltaképpen, igazában, mind tapasztalatilag, mind az ész analízise alapján is, csak szubjektív elemeket tartalmaz, tényleg olyan csoda, amely bármennyire legyen is „botránya a filozófiának és az általános emberi észnek“, mégis igaz marad, azaz megmarad továbbra is mindig állandó csodának — és talán állandó botrány is.

Ha meg így áll a dolog, akkor bizony mindegyikünk világa külön világ, amely külön világ senkinek másnak semmiféle betekintést sem enged meg. Ez igaz. De nemcsak ez igaz. Lényünk kettősége itt is szemünkbe ötlök, de most olyképpen, hogy világokat hordozó erejére, a *tudatra* eszmél rá — és megelégedzik fizikai létéről, amely fizikai lét csupán amolyan porszemszerű léttel és porszemszerű hatalommal bírhat a nagy világgal, a végtelen hatalommal szemben. Valóban szükséges pathologikus arroganciájában arra figyelmeztetni az ésszt, a megismerést, az alanyt, az *ént*, hogy a világgal, a dolgokkal, a tárgyakkal, a *nem-émmel* szemben volta-

képpen csak amolyan *quantité négligeable*, olyan *quantité négligeable*, ami éppen iskolapéldának hozható fel.

*

Azt mondják az emberek, akiket filozófiai gondolkozás még nem inficiált — s azt mondják az úgynevezett exakt tudományok képviselői is, akik némi bepillantást vetettek a lélektanba, illetőleg akik megértik azt, hogy tapasztalati világunkban kétféle jelenségek: fizikaiak és pszichikaiak vannak, — hogy hát igen, minden embernek megvan a maga egyéni világa, — a lelki jelenségek világa — de ezzel szemben az összes embereknek, sőt nemcsak a most élő, de az előttünk élt összes embereknek és az utánunk következő összes embereknek is van egy közös objektív világa, — általában a világ minden intelligenciája részére van egy közös objektív világunk — a fizikai jelenségek világa.

Bármennyire természetesnek és magától értődőnek is tűnik fel ez a felfogás, ilyen egyszerű még sem lesz a valóság és az igazság. Nem lehet elégszer elismételni — és nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a világ, bármennyire is tekintik azt objektív valóságnak, igazában mindig az én világom. Viszont az is igaz, hogy igazában semmiképpen sem lehet ketté választani az embert és a világot, mert mindig és mindenütt az ember és világa van együtt, mert én és az én világom mindig zárt, metafizikai, felbonthatatlan egységet alkot.

Ma már jól tudjuk, hogy ezt az egységet, amit az ember és a világa alkot, nem lehet felbontani alkotó elemeire, mert az is igaz, hogy az ember hozzátartozik a világhoz, és az is igaz, hogy a világ maga is hozzátartozik az emberhez. Sőt bármennyire különösnek látszik is első pillanatra, mégis igazság foglaltatik abban az állításban, hogy az alany az, amit nem iktathatunk ki a világból, — s talán éppen az alany, a tudat minden létnek hordozója is.

*

Nem kérdéses, tudja is azt mindenki, tudja pedig különösen mindenki, aki gondolkozva szemléli a dolgokat, hogy minden oldalról csodák vesznek körül, akárhová, akár mire szegezzem is tekintetemet, rejtély és csoda mered felém, de a legnagyobb rejtély minden dolgok között mégis én magam, az alany vagyok, aki megismerem valamiképpen a dolgokat s akinek ime, tudomása is van erről a megismerésről, akiben érzelmeket vált ki a lét s aki akarásommal és cselekvésemmel tudatosan benyúlok a világ folyamatába, sőt aki alkotásaimmal — különösen a tudomány és a művészet terén, de nagyban és egészben az egész kultúra terén is — gazdagabbá teszem a létet, hozzáadok valamit a természethez, ami elvitázhatatlan *plust* jelent a létezőknek világában. Még akkor is, ha létezőn rendszerint fizikai valóságot értünk.

Ha ily meggondolások alapján tekintek magamra, az alanyra, az *énre*, azt — ha talán a mindenséggel a mennyiség kategóriája alapján összehasonlítva *quantité négligeable*-nak is tekinthetem — semmiesetre sem tekinthetem *qualité négligeable*-nek.

*

Königsbergbe utaztamban elképzeltem: mennyire egyedül kellett éreznie magát K a n t n a k Königsbergben s általában a világban. Egyedül kellett magát okvetlenül éreznie, ha talán élete kedélyes társaságban és lelkiismeretes kötelességteljesítésben telt is el. Lehetetlen, hogy ne így legyen. Aki a *Tiszta Ész Kritikáját* megírta, az bizony csak társtalanul, egyedül és magára hagyottan járhatta az élet útjait. Társtalanabbul, inkább egyedül és inkább magára hagyottan, mint mi valamennyien, akik életünk legfontosabb pillanataiban szintén egyedül és magunkra hagyottak vagyunk s ilyennek tudjuk is magunkat, de azért mégis csak a kavicsnak inkább van társa, mint a magában álló, páratlan, semmivel össze nem hasonlítható drágakőnek. Mennyire egyedül és magára hagyottnak kellett magát K a n t n a k éreznie, aki oly magasságokig tudott emelkedni, amily magasságokban ember sem előtte, sem utána nem járt és aki bizony-bizony mind mostanig a leghatalmasabb uralkodó volt az ész birodalmában.

*

Oly könnyen elkülönítjük magunkat a többi, úgy is szoktuk mondani: közönséges emberektől. Hízolgunk magunknak, hogy mi különbek vagyunk mint a többiek. Miért volnánk különbek? Nem azért, mert mások vagyunk, mint a többi emberek, hiszen tudjuk, hogy két egészen egyforma falevél sincs a mindenségben, de azért még sem képzeljük azt, hogy ez alapon valamely falevél különbnek tarthatná magát a többinél . . . Mi alapon tarthatnók magunkat különbnek s ezért — joggal — inkább egyedülállónak a világban a többi embereknél s mi alapon állíthatjuk azt, hogy K a n t n a k okvetlenül egyedül kellett magát éreznie, ha élete erővébként kedélyes társaságban és lelkiismeretes kötelességteljesítésben telt is el? Azért, mert a semmivel össze nem hasonlítható páratlan drágakő társtalan és nem olyan, mint a kavics, amit alig lehet megkülönböztetni a többi kavicsától. Azért, mert aki a *Tiszta Ész Kritikáját* és az egész kanti filozófiát megírta, az eleget tett annak a követelménynek, amelynek E. D ü h r i n g szerint a filozófiának eleget kell tennie, azt állítván, hogy a „filozófia az élet és a világ legmagasabb és legnemesebb tudatának létesítésére törekszik.“

Aki pedig ennek a követelménynek eleget tesz, az kimagaslik az emberek közül — s annak élete társtalan és egyedül való, még akkor is, ha állandóan emberi társaságban él — és ha a felületes szemlélő nem látja is meg, mily nagy különbség van közte és a többi emberek között.

*

Itt vagyok Königsbergben, K a n t városában s innen nézem a felettem lévő csillagos eget, onnan nézem „a csillagos eget felettem“, — ahonnan valamikor K a n t nézte azt. — Az az érzés vesz erőt rajtam, az az érzés járja át egész valómat, hogy igenis van *genius loci*, hogy okvetlenül kell lenni *genius loci*-nak. És épp ezért, mert ilyen érzés és ilyen gondolat járja át egész valómat, lényem hatalmasan megizmosodik, önmagán túlnő s mintegy önmaga fölé emelkedik és úgy képezem, hogy a csillagos ég mintha még ma is azt mondaná nekünk, amit K a n t n a k mondott és amit K a n t mondott róla.

A csillagos ég felettem természetesen az egész világ, az a világ, amely valójában bárhol is, „csodálattal“ és „tisztelettel“ tölti el az elmét. Minden gondolkozó emberre nagy hatással van a természet szemlélete. Hiszen a természet, az anyagi mindenség olyannak tűnik elénk, mint ami vég nélkül terjeszkedik térben és időben, a tér végtelenségében s az idő örökkévalóságában. Ez bizony-bizony bennünk a fenséges érzelmét kelti, ez a nagy tömegű és nagyhatalmú természet bizony-bizony bennünk „a matematikai és a dinamikai fenséges“ érzelmét kelti. — És mi vagyok, mi lehetek én magam ezzel a természettel, ezzel a mindenséggel szemben? Egyáltalában arrogálhatom-e azt magamnak, hogy valami módon összehasonlíthassam magam a természettel, a mindenséggel?

Ez a kérdés első hallásra olyannak tűnik fel nekünk, amelyre észszerűen csak nemmel lehet megfelelni, de azért tényleg nem olyan lehetetlen, olyan hallatlanul impertinens dolog erre a kérdésre igennel is válaszolni.

*

Az egyszer bizonyos, hogy én magam is a mindenséghez tartozom. Lehetetlen, hogy ne tartozzam oda s lehetetlen az is, hogy ne lennék én magam éppen része a mindenségnek. Lehetetlen, hogy lényem a mindenségtől függetlenül lebegne az űrben, anélkül, hogy a legbensőségesebb kapcsolatom ne lenne minden dolgokkal és minden dolgok velejével. Az igazság csak az lehet, hogy mindenestől, testemmel és lelkemmel beletartozom a mindenségbe, benne gyökerezik lényem s itt otthonosnak kell lennem, bármennyire idegennek és magára hagyottnak érezze is magát a szellem a természet világában. Ezzel a mindenséghez való tartozással — ezzel a mindenség-részével — olyan nagyon ugyan nem büszkélkedhetünk, mert hiszen minden, éppen minden dolog ezen a világon hozzátartozik a mindenséghez és része is annak. De mi nem vagyunk csak amolyan valami, mint minden más dolog. *Mi tudat* is vagyunk s ez által mi bennünk mintegy megfordul az egész világ, mert ha nem befolyásoltatjuk magunkat semmi előtélettől sem, mihamar meg kell értenünk azt a rendkívül nagy horderejű igazságot, hogy minden dolgok voltaképpen a tudatban vannak. Ennek a tudatnak pedig mi vagyunk a hordozói.

*

Énünk ilyen meggondolások, ilyen elgondolások után valóban megnő, megnő a végtelenig. Első pillanatra mintha pathologikus megnövekedéssel állanánk szemben, de ez nem igaz. Az igazság az, hogy az egész világ, sőt ennél több is — mindaz, ami van és mindaz, ami nincs — a tudatban van. Az egész világ a tudatban van. Talán joggal állíthatni azt is, hogy a szellem szemben áll a világgal, az elme szemben áll a világ dolgaival, — én szemben állok mindazzal, ami nem vagyok én, az alany szemben áll a tárggyal . . . De a világnak, a világ dolgainak, mindannak, ami nem vagyok én, a tárgynak olyan törvényei vannak, amilyen törvények uralma alatt levőnek ezek az objektívnek tartott dolgok a szellemnek, az elmének, az *én*-nek, az alanynak megjelennek. A

világ, ami mindig és minden körülmények között az én világom, az *én*-nek, a szellemnek formába van beleépítve. A világ dolgai az *én*-nek, a szellemnek úgy jelennek meg, amint e megjelenést az én, a szellem természete szükségképpen meghatározza.

Olyan egyszerű, magától értődő igazság ez, — és azért mégis, első hallásra legalább, különösnek, érthetetlennek és nem-igaznak tűnik fel mindenki szemében. Mert mindenki azt hiszi, — s úgy hiszi, ezt biztosan tudja — hogy a külvilág az igazi világ, ez a külvilág pedig fizikai valóság, aminek semmi köze sem lehet a szellemhez s aminek törvényeiben semmiképpen sem lehet a szellem törvényeit felismerni. És testiségemmel magam is hozzátartozom ehhez a fizikai valósághoz, s én bennem — a tudatban, ami az én parányi fizikai létemnek sajátos produktuma — legfeljebb csak a világ egyes töredék-dolgainak töredék-tükörképei vannak, amely töredék-tükörképek talán nem is tükrözik hűen vissza azokat a töredék-dolgokat, amelyeknek tükörképeit a tudatom magában foglalni képes. Ez már érthetőbb állítás. Így nem a világ, igazán nem az egész világ van a tudatban, hanem a világ kis töredékének amolyan semmivel sem igazolható, semmivel sem verifikálható tükörképei vannak tudatomban.

Ez az állítás eléggé plauzibilisnek látszik ugyan, de azért aligha foglalhatja magában az egész igazságot.

*

A filozófusnak, aki logikai szükségérzetét ki akarja elégíteni, az egész igazság kell. Az igazság kell glória-fényben, — ha glória-fényben ragyog az igazság. Nem mondunk le könnyen és könnyelműen a glória-fényről, a magasztos igazságról, helyesebben: az igazság magasztosságáról, mert a glória-fényben lényünk legnemesebb aspirációi valósulnának meg, de akit csak az igazságnak színéről-színre való látása elégíthet ki és nyutathat meg, annak nem a glória-fény a fontos, hanem az igazság; az ilyen ember, az ilyen nyugtalan gondolkozó a saisi ifjú módjára az igazságot keresi minden áron, akkor is nagy, egész lényét eltöltő vággal vágyik az igazságra, ha talán az igazság megpillantása elhervasztja is a mosolyt az ajkáról, — sőt akkor is, ha merész vágyáért életével kell megfizetnie. Ehhez valóban nagy lélekre van szükség. Ehhez arra van szükségünk, hogy szembe merjünk nézni mindenekkel, ne csak a széppel, de a rúttal is, ne csak a jóval, de a gonosszal is, ne csak az étellel, de a halállal is. Akarjuk az igazságot, ha lehet, glória-fényben, de akarjuk az igazságot, mindenáron, úgy ahogy lehet, úgy ahogy az embernek lehetséges. S éppen ez az, amit a filozófus akar.

Ahhoz, hogy valaki filozófus legyen, szükséges, hogy szemébe nézzen minden dolgoknak. Ahhoz, hogy valaki filozófus legyen, szükséges, hogy a lehető legmélyebb pillantást vesse mindabba, ami van. Ahhoz, hogy valaki filozófus lehessen, szükséges, hogy szünetlenül kérdezze: mi az, ami van, szükséges, hogy tudatára jusson egyénisége korlátainak, de szükséges az is, hogy érdeklődjék minden dolgok lényege iránt. A filozófusban voltaképpen az ember reagál a

mindenségre, olyanszerűen, amint Simmel is tanítja; a filozófus az a szerv, amely az univ ersumra reagál. Szerintem a filozófus a lét legnagyobb vizén evez, mindig szemtől-szemben állva a mindenséggel. J. E. Erdmann olyasmit mond, hogy a filozófusokban a világ bölcsesége nyilatkozik meg s egyben a világról szóló bölcsesség jut kifejezésre. Mi ragaszkodunk ahhoz az állításunkhoz, hogy a filozófusnak úgy kell magát éreznie, mint aki szemben áll magával az Absolutummal, akinek rejtélyeiről őszintén és becsületesen, a lehető legőszintébben és legbecsületesebben számot akar adni. Képletesen úgy fejezhetjük ki magunkat, hogy a filozófálásban annyira meg kell nyilvánulnia az őszinteségnek és az igazságszeretetnek, hogy az maga olyasvalami, amit az Isten előtt való kollokválásnak, az Isten színe előtt való valómértételnek is mondhatnánk.

*

A filozófus a világnak hű képére törekszik. Elsősorban és mindenekelőtt tükröt tart a lét elé. De amikor ezt teszi, akkor egyszer csak magára is eszmél: voltaképpen itt, innen, a magára-eszméléstől, a gondolkodásnak önmagára eszmélésétől kezdődik az igazi filozófia. Valahogyan szemben kell állnia a gondolkodásnak az egész mindenséggel, de szükséges, hogy úgy álljon szemben az egész mindenséggel, hogy saját egyéniségében szilárdan megvesse lábát ... Ha meg saját zárt egyéniségében szilárdan megveti lábát, akkor azt a kérdést is kérdeznie kell, hogy én magam, az a valaki, aki szemben áll a mindenséggel, miképpen állok szemben a mindenséggel s miképpen támaszkodhatom meg önmagamban. Filozófusnak lenni nem elég csak azt kérdezni: mi a világ lényege — és mi a világban saját magamnak lényege is; hanem egyebet is kell kérdezni: azt, hogy miképpen ismerhetem meg a világot, — még helyesebben: azon kell kezdenem, hogy azt az előzetes kérdést döntöm el, hogy egyáltalában megismerhető-e a világ? És ha zárt egyéniségem olyan, mint ahogyan Leibniz mondja a világot alkotó *monasok*ról, hogy nincsenek ablakaik: — ha nincsenek ablakaik, akkor kétségbeesetten tovább kell kérdeznünk, miképp tekinthetünk mégis ki a világba, a rajtunk kívül levő mindenségbe?

A Kant nagy kérdései közül ime imígyen bontakozik ki az a kérdés, amely minden theoretikus gondolkozást minden időben mindennek felett érdekelt; az, hogy: mit lehet tudnom?

*

A naiv gondolkodás, a közönséges ember, aki Faust Wagnerével azt hiszi, hogy felette sokra vittük s aki magáról is azt hiszi, hogy tényleg mindent megtudhat az ember, úgy gondolja, hogy a mindentudás voltaképpen csak időkérdése. Mi azt hisszük, erre a kérdésre nemcsak Kant szellemében — és éppen nem azért, mintha ragaszkodnánk ahhoz, hogy Kantnak legyen igaza — azt kell felelnünk, hogy bizonyos szempontból tényleg mindent megtudhatunk valaha, — viszont azt is kell mondanunk, hogy bizonyos szempontból semmit sem tudhatunk soha.

*

A világ valóságával szemben áll a megismerő alany, aki hű képét akarja a világ valóságának, a mindenségnek. A közönséges gondolkodás azt hiszi, hogy ez lehetséges, kezdetben úgy képzei, hogy ez könnyűszerrel lehetséges, későbbben arra a belátásra jut, hogy ez csak nehezen, hosszú, nagyon hosszú kanyargó kerülő után és nagy, rendkívüli nagy erőmegfeszítéssel és hogy csak talán éppen végtelen idő alatt lehetséges. Mégis: a közönséges gondolkodás, aminek a tudományos gondolkodás is csatlakozik, azt hiszi, hogy elvileg lehetséges mindent, éppen *mindent* megismerni, elvileg lehetséges, hogy a valóság világának hű képe keletkezzék a tudatban.

A valóság dolgai, úgy amint azok az objektív valóságban vannak, amint azok az objektív valóságban elképzeltetnek, nem mehetnek be a tudatba, mert a tudatban nem dolgok vannak, hanem képek, tudatállapotok. Ezekről a képekről hihetjük ugyan, hogy ezek valami módon megegyeznek a valóság dolgaival, — már olyan-szerűen, amint ez a megegyezés *valóság és a valóság képe* között lehetséges — de semmiféle módunk, semmiféle lehetőség nincsen arra, hogy ezt a megegyezést valamiképpen ellenőrizzük — és konstatáljuk.

Ha előttem van valamely dolog, a fizikai valóság bármely dolga és ha előttem van ennek a dolognak tükörképe, úgy én, aki a valóság és a kép felett állok, aki összehasonlíthatom a valóságot s annak képét, jogosan megállapíthatom, hogy a kép hasonló-e, vagy sem a valóság dologához, — de a világ dolgaival, minden dolgokkal szemben, mi, a megismerő alany állunk s ebben a megismerő alanyban tükröződik minden valóság, úgy hogy nincs senki sem ismert világunkban, aki összehasonlíthatná a világ dolgait — amik nekünk sohasem jelenhetnek meg — az állítólag ezekről a dolgokról mibennünk keletkezett képekkel. Úgy hogy nincs reá semmi körülmények között semmi mód sem, hogy megállapíthassuk: minő a viszony ismeretünk és a valóság között.

*

Az egész igazság pedig az, hogy mi csak azt a valóságot ismerhetjük meg, ami nekünk megjelenik. Ami nekünk soha, semmi körülmények között sem jelenik meg, azt természetesen soha, semmi körülmények között sem ismerhetjük meg. A tapasztalat világa az, ami nekünk megjelenik s ami nekünk megjelenik, az a tapasztalat világa. Itt otthon vagyunk, — itt tudásunk előre hatolhat a végtelenig. De a *transcendens* világba, abba a világba, amelynek dolgai semmiféle tapasztalatban nincsenek adva számomra, a megismerés egy lépést sem tehet előre. És minden dolognak jelenséggé nem váló belső lényege ilyen előlünk, megismerésünk elől örökre elzárt *transcendens* valóság. Igen, minden dolognak, tehát önmagának lényege is ilyen *transcendens* valóság!

„Ha tehát azt mondjuk: az érzékek úgy tüntetik fel nekünk a dolgokat, amint megjelennek, az értelem pedig, amint tényleg vannak, akkor az utóbbi nem tanscendentalis, hanem csupán empirikus értelemben veendő, ugyanis amint a tapasztalat tárgyaiként a jelenségek egyetemes

kapcsolatában képzelendők, nem pedig a szerint, hogy vonatkoztatás nélkül a lehető tapasztalatra, következtetésképp az érzékekre általában, tehát a tiszta értelem tárgyaiként mik lehetnek. Mert az mindig ismeretlen fog előttünk maradni, olyannyira, hogy még az is ismeretlen marad, hogy ily transcendentalis (rendkívüli) ismeret lehetséges-e általában, legalább olyan-ként, mely közönséges kategóriáink alatt áll."

„Ha a panaszok: Nem vagyunk képesek a dolgok belsejét átlátni, annyit tesznek, mint: nem fogjuk föl tiszta ésszel, hogy a nekünk megjelenő dolgok magukban mik, akkor azok méltánytalanok és oktanok; mert azt akarják, hogy érzékek nélkül is megismerhessük, tehát szemlélhessük a dolgokat, következtetésképp, hogy az emberitől nemcsak fokra, hanem szemléletre és módra is merőben különböző ismerő tehetséggel bírunk, tehát, hogy ne emberek, hanem oly lények legyünk, melyekről magunk sem mondhatjuk, lehetségesek-e, még kevésbbé, hogy milyenek. A természet belsejébe a jelenségek megfigyelése és boncolása hat, és nem tudhatni, meddig fog idővel érni. A természetben túllépő ama transcendentalis kérdésekre azonban még így sem fogunk soha megfelelni, bár az egész természet föl volna előttünk fedve, minthogy még saját elménket sem adódott más szemlélettel, mint belső érzésünkkel megfigyelhetni. Mert ebben rejlik érzékiségünk eredetének titka. Vonatkozása a tárgyra és hogy ez egység transcendentalis oka micsoda, kétségtelenül sokkal mélyebben van elrejtve, minthogy mi, akik még saját magunkat is csak a belső érzékkel, tehát jelenségül ismerjük meg, vizsgálódásunk ily alkalmatlan eszközét arra is használhatnók, hogy más valamire találjunk, mint megint jelenségre, s csak jelenségre, melynek nem érzéki okát oly örömet kutatnók.“¹⁾

Engem, mint akaró és cselekvő lényt — mert hiszen én nemcsak megismerő lény vagyok — sokkal jobban érdekel a megismerésnél a másik kérdése *K a n t n a k*: *m i t k e l l t e n n e m*? Mit törődöm én azzal, hogy mi és milyen a világ, — ennél fontosabb mindenkinek azt tudni, hogy mit kell tennünk. Az élet nem megismerésből, vagy nemcsak és nem főképpen megismerésből áll, de igenis főképpen akarásból és cselekvésből s amikor akarunk és cselekszünk, az az érzésünk, hogy szabadon úgy cselekedhetünk, ahogy akarunk.

Miképpen kell cselekednünk? Lehet-e ez kérdéses? Lehet-e ilyen kérdéssel fordulni a természet többi történéseihez? Hát nem az történik-e a természetben mindig, aminek történnie kell?

Valószínűleg a természetben is és az ember világában is mindig az történik, aminek történnie kell, aminek szükségszerűen történnie kell. De az ember világában — bárha minden *szükségképpen* történnék is — úgy gondoljuk, hogy nem történik minden *helyesen*, pedig az volna az ideális dolog, hogy az ember-világban minden helyesen történjék — s az egész vonalon az emberi életben megvalósíttassanak az értékek, melyek között az ethikaiak a legfőbbek. Ez

¹⁾ A Tiszta Ész Kritikája Alexander Bernát és Bánóczy József fordítása.

harmóniában van Kant ama tanításával is, hogy a világon s ezenkívül is minden megszorítás nélkül legfőbb értéke a jóakaratnak van.

„Általában semmi sincs a világon, sőt azonkívül sem gondolható semmi sem, ami korlátozás nélkül *jónak* tartható lenne, csak egyedül a *jóakarat*.”

A kultúremberiség tudja, mit kell tennie, tudja is ezt mindenki. Úgy hogy Kant ama kérdésére: mit kell tennem, megnyugvással válaszolhatjuk, hogy kötelességünket kell teljesítenünk, ami egyzersmind azt is jelenti, hogy ezáltal a legfőbb értékeket valósítjuk meg életünkkel, amely élet a legmagasztosabb ideálok vezérlete alatt Istennek tetsző élet lesz.

Ezzel az állításunkkal Kantnak a bevezetésben említett harmadik kérdésére is megfeleltünk volna. Mit szabad remélnünk? Azt szabad remélnünk, hogy életünkkel, amely kötelességteljesítésben telik el és amelynek tartalmát az ideáloknak megvalósítását célzó törekvés teszi, kezére járunk a lét alapját, igazi lényegét tevő hatalomnak s ilyképpen nem hiába való életünk, hanem olyan, amely az Istentől az Istenhez vezet bennünket.

*

Heine gúnyolódó szellemességében aligha van igazság. Az Isten létének posztulálása Kantnál nem azt a célt szolgálta, hogy szolgájának, Lampenak, aki borús időben a magányosan sétáló filozófus után esernyőjét vitte, — legyen Istene. Aki oly magasságokig emelkedett, mint Kant, s aki a gondolkozás zordon magasságait magányosan járta, az bizonyára kereste az Absolutumot, — hogy ezt meg is találta, arról tanúskodik az az erkölcsi fenség, amely minden sorából kiárad. Talán azt is szabad állítanunk róla, hogy nem is volt sohasem egyedül, nem érezhette magárahagyottnak magát, mert hiszen szemtől-szemben állott minden tudatnyilvánulásában az Absolutummal, ami emberi megítélés szerint *ethikai valóság*. — Lehet, hogy ez is *anthropomorphismus*, de mindenesetre a legmegtisztultabb formája az anthropomorphismusnak.

*

S ha igaz az, amit értekezésünk folyamán a filozófiáról mondtunk, azt állítván, hogy a filozofálásban annyira meg kell nyilvánulnia az őszinteségnek s az igazságszeretetnek, hogy a filozofálást magát képletesen éppen az Isten előtt való kollokválásnak mondhatjuk, úgy joggal állíthatjuk, hogy a Kant filozofálása megfelelt az Isten előtt való kollokválás feltételeinek, mert benne őszintén, talán őszintébben, mint bárkiben másban és hatalmas erő kifejtéssel, talán hatalmasabb erő kifejtéssel, mint bárkiben is, megnyilatkozott az emberi elme intellektuális lelkiismerete.

*

Berlinben, a Nagy Frigyes szobrán szemben áll Kanttal Lessing — s Paulsen hallani véli a szkeptikus Lessinget, mintha kérdezné: tehát végre az egész, a végső igazság?

Kant óta mintha minden gondolkozó ezt kérdezné mind a mai napig. Ezt kérdik azok, akik azt hiszik, hogy vissza kell tér-

nünk K a n t hoz — és ezt kérdik azok is, akik szabadulni akarnak K a n t tól. Mit lehet erre a kérdésre felelni? Azt, hogy az ethikai szempontnak mindenekfelett való értékelése olyasvalami, ami bizonyára a legvégső emberi igazságot fedi fel, akkor is, ha a theoretikus megismerés terén a jelenségeken túl sohasem juthatunk — és hogyha az embervilág élete kicsiben és nagyban egyaránt megcáfolná ezt a meggyőződésünket, amely meggyőződésnek mindenütt és minden időben föl-föllobogó lángjai világítanak és egyben melegítenek is. Csakis ez a meggyőződés nyugtathat meg, csakis ez a meggyőződés veszi le rólunk az egyedüllétnek, az elhagyatottságnak és céltalanságnak rettenetes sötét kétségbeesését.

*

Königsbergben, a város egyik legélénkebb helyén, ahol tovarohanó autók túlkölnnek, a vár falán látjuk K a n t halhatatlan gyönyörű sorait:

„Két dolog tölti el az elmét mindig új és növekvő csodálattal és tisztelettel, minél gyakrabban és tartósabban foglalkozik velük a gondolkodás: a csillagos ég felettem és az erkölcsi törvény bennem.“

A csillagos ég felettem és az erkölcsi törvény bennem: közös világa az egész emberiségnek s ezért, de különösen azért, mivel az erkölcsi törvény bennem is közös világa az egész emberiségnek, — emberek között nem érezhetjük magunkat igazán egyedül és igazán magunkra hagyottan. S mivel a csillagos ég felettem s az erkölcsi törvény bennem egy principiumra vezetendő vissza, amely principiumnak a legtökéletesebbnek kell lennie — emberileg nézve ethikai-nak kell lennie — épp azért sehol a mindenségben és sohasem érezhetjük magunkat egyedül, magunkra hagyottan, elhagyottan.

*

Egyik régi vízióm elevenedik meg előttem, olyan vízió ez, amit bizonyára mindenki látott már: elvonulnak előttem az emberek, férfiak és nők, fiatalok és öregek, az élet napszámosai és az élet királyai s valamennyien — a temetőnek tartanak. Ez nem az a művészeti téma, amely a halál felvonulását ábrázolja, — ez az emberek felvonulása a halál felé, ez valóságosan az embereknek a halálba való rohanása. Ha így nézzük az életet, akkor megértjük, hogy e rohanásunkban sem a barátság, sem a szerelem, sem a vérség nem segíthetnek rajtunk és valóban mindnyájunknak, tudatosságunknak minden pillanatában az elkárhozottak rettenetes egyedüllétét kell végigszenvednünk. Az egész emberiség életét, minden törekvését, küszködését, cselekedetét, de még alkotó tevékenységét is olyan életmenetelésnek tekinthetjük, amely a halálnak rohan. A nyugati kultúremberiség élete olyan előrehaladás, amelynek élén két diadalmas halott halad: S o k r a t e s és J é z u s.

*

Ilyen gondolatok hatása alatt elgondoltam, hogy K a n t tanítása az emberi lét és élet ama legnagyobb vigaszának is tekinthető, amit az emberi értelem, a filozófia mind mostanig nyújtott az

emberiségnek. A mindenség végső törvényei szellemi törvények, a lét veleje ethikai principium s a világprocessus céljának, az ethikai principiumnak megfelelően: a legmagasztosabb és legfenségesebb célnak kell lennie.

Ennek így kell lennie, akkor is, ha az igazán való világ megismerése örökre lehetetlen lenne nekünk; ennek így kell lennie akkor is, ha a tapasztalati világ állandóan meghazudtolná az erkölcsi világrendet és ha a világ állandóan a sötétségnek a világossággal, a gonosznak a jóval való rettenetes küzdelmét tárná elénk, — és ennek így kellene lennie még akkor is, ha e küzdelem a gonosznak győzelmét mutatná nekünk, — és ennek így kellene lennie akkor is, ha az egész világot a János apostol szemével tekintenők és a világról azt állapítanók meg, hogy:

ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται — „az egész világ a gonoszba helyeztetett“.

És ennek így kellene lennie és így is lenne még akkor is, ha Volkelttel egyetértően a világprocessusban megnyilatkozó, világokat mozgató küszködésben magát az Istent is tragikus hősnek kellene tekintenünk . . .

*

Amit most elmondottam, az mint mindenki tudja is: nem a Kant filozófiája, — csupán azok a gondolattöredékek ezek, melyek Königsbergben, Kant városában, Kant sírja előtt, Kant filozófiájának hatása alatt keletkeztek bennem.

Kant sírja előtt állva, mintha azt venném észre, hogy a csillagos ég felettem elhalványodott, — hogy annál hatalmasabb fényben ragyogjon az *erkölcsi törvény* bennem.

C 8376

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR.

SZÉPHALOM-KÖR kiadása, Szeged.

1. ZOLNAI BÉLA: *Modern irodalmunk és az irodalomtudomány.* Ára 2 pengő.

„Érdekesen mutat rá egyes irodalmi közfelfogások átértékelésére a modern irodalomtudomány szemüvegén át”.
(Nemzeti Ujság.)

„Az irodalomtudomány új eszközeivel és értékelésével állapítja meg Ady irracionális új romantikájának áttörő, gátszakító jelentőségét a modern magyar irodalom érdekében az epigonok költészetében megcsontosodással fenyegető Petőfi-Arany-féle klasszicizmussal szemben”.
(Literatura.)

„Arra a kérdésre keres és talál is feleletet a szerző, hogy hatással volt-e modern irodalmunk a magyar irodalomtörténet-írásra”.
(Magyarság.)

„A kritika kénytelen konstatálni, hogy Arany János után is lehetséges a költészet témakörének kibővítése”.
(Keleti Ujság.)

„Die Bemühung, Adys Erscheinung historisch zu verankern und atmosphärisch zu bereinigen, verdient alles Lob”.
(Pester Lloyd.)

„Unsere moderne Literatur hat auch in der Wissenschaft gewisse Veränderungen herbeigeführt und den neueren Dichtern und ihren Schöpfungen ist rein vom Standpunkt älterer Anschauungen her oft garnicht beizukommen”.
(Deutsch-ungarische Heimatsblätter.)

2. MARÓT KÁROLY: *Lényeg és gondolat. Részlet a szellemiség kialakulásának történetéből.* Ára 2-20 pengő.

„A kutató elme eredményeinek új útait tárja föl a költészet misztikus eredete felé”.
(Szegedi Napló.)

3. ZOLNAI BÉLA: *A janzenista Rákóczi.* (Rákóczi két kéziratának hasonmásával.) Ára 220 pengő.

„Hosszabb tanulmány Rákóczi Ferenc ismeretlen vallásos munkáiról”.
(Uj Lap.)

„A szerzőnek sikerül meggyőzően bizonyítani, hogy Rákóczit a grosbois-i kamalduliak janzenista szelleme itatta át”.
(Napkelet.)

4. BÁRÁNY GERŐ: *Filozófiai mozaik.* Ára 2 pengő.

„Bárány Gerő a filozófiai gondolkozásban és irodalomban a vallásos értelemben vett hívő bölcsét képvisel, akivel öröm társalogni, mert műveit olvasva tiszta gondolkozásából mennyei derű sugárzik felénk: az élet ama pótolhatatlan biztonságérzete, melyet egyesegyedül a hit nyújthat”.
(Budapesti Hírlap.)

„Ez a nagyon érdekesen gondolkozó és époly érdekesen író filozófus ritka jelensége a mostani időknek. Szinte lírikus hajlandósággal és vágyteljesülésként e rossz idők rossz jelenségeiben is meg tudja tartani átfogó szeretetét dolgok és életek, lények és részletek iránt, a nap egyes rút produktumain túl föl tud emelkedni a maga és mások vigasztalására”.
(Magyar Hírlap.)

„A világ lényegét keresi inkább lírai, misztikus megélés, mint szigorú logikai dedukciók útján. Az élet értelme — a lélek kultúrája”.
(Századunk.)

5. KOLOSVÁRY BÁLINT: *Az arckép és a jog.* Ára 1-50 pengő.

15 -

6. PUKÁNSZKY BÉLA: *A százéves magyar irodalomtudomány*. Ára 1:50 pengő.

„Pukánszky würdigt die Verdienste Toldys um die Grundlegung der ungarischen Literaturgeschichte und charakterisiert sodann in knappen, prägnanten Strichen die weiteren Fortschritte auf diesem Gebiet“.

(Pester Lloyd.)

„Becses az a megállapítása, hogy a germanisztika milyen termékenyen és módosítólag hatott Heinrich Gusztáv, Bleyer Jakab és Thienemann Tivadar munkásságán keresztül a magyar irodalomtörténetírásra is és annak módszereit, szempontjait teljesen megújította“.

(Napkelet.)

7. MAGYARY ZOLTÁN, HUSZTI JÓZSEF, HORNYÁNSZKY GYULA és IMRE SÁNDOR: *Egyetempolitikai kérdések*. Ára 2:20 pengő.

„Remélhetőleg lassan, de biztosan sikerül az úttörés olyan területeken is, hol féltő gonddal örködnek a régien és zárkóznak el az új elől“.

(Egyet. Philologiai Közl.)

8. BÁRÁNY GERŐ: *Tat tvam asi*. Ára 1:50 pengő.

„Das bist du, — Subjekt und Prädikat sind identisch, so lautet die Weisheit der indischen Philosophie. Von diesem Satz geht die Betrachtung aus, die Gregor Bárány, der vortreffliche ungarische Denker, über eines der tiefsten metaphysischen Probleme aufstellt. Nichts liegt der Lebensphilosophie Bárány's ferner, als einen Quietismus, einen tatenscheuen Fatalismus zu predigen. Er will uns nur das grosse metaphysische Schauen lehren, uns überzeugen, dass wir auf Schritt und Tritt Wundern begegnen“.

(Pester Lloyd.)

9. KLEBELSBERG KUNÓ gróf, JUHÁSZ GYULA, ZOLNAI BÉLA, MOÓR GYULA, KOLOSVÁRY BÁLINT, ISSEKUTZ BÉLA, MENYHÁRT GÁSPÁR, SOMOGYI SZILVESZTER: *Tóth Károly emlékezete*. Ára 2:20 pengő

„A Széphalom-Könyvtárból külön kiemelendő ez a szám, amely szegény, túlkorán s tragikusan elhunyt Tóth Károly emlékezetét van hívatta őrizni . . . Honi tudományosságunk fejlődése s a vidéki új gócpontok megerősödésének érdekében csak azt kívánhatjuk, hogy ez a sorozat minél gyorsabban nőjön és népszerűvé legyen“.

(Egyetemes Philologiai Közlöny.)

„A magyar közélet porondján ritka a modern konzervatív lelkiségnek az a szerencsés típusa, amelyet Tóth Károly rokonszenves egyénisége képviselt . . .“

(Társadalomtudomány.)

10. SZERB ANTAL: *William Blake*. Ára 2 pengő.

11. DÉZSI LAJOS: *A gr. Vigyázó-alapítvány és a magyar tudománypolitika*. Raktori székfoglaló. Ára 2 P.

12. VAJTHÓ LÁSZLÓ: *Én, Ady Endre*. Ára 5 pengő.

13. Dr. POLNER ÖDÖN: *Állami létünk és a nemzeti királyság*. Ára 2 P.

14. BÁRÁNY GERŐ: *Ethikai világrend*. Ára 2 P.

15. SZERB ANTAL: *Az ihletett költő*. Ára 2 P.

13. MARÓT KÁROLY: *P. Vergilius Maro Georgiconának második éneke*. Ára 2 P.

17. BÁRÁNY GERŐ: *Élet s halál*. Ára 2 P.

18. IVÁNYI BÉLA: *Felső-Magyarországról*. Ára 3 P.

19. MORAVCSIK GYULA: *Klassika-filológiánk és a nemzeti tudományok*. Ára 1:50 P.

20. BIBÓ ISTVÁN: *Könyvtáraink racionalizálása*. Ára 1:50 P.

21. Dr. DÁNOS ÁRPÁD: *Magyarország 1930*. Ára 5 P.

22. BÁRÁNY GERŐ: *Königsbergi töredék*. Ára 1:50 P.

23. Dr. SZALAY JÓZSEF: *A könyvről és a könyvszeretetről*. Ára 1:50 P.

24. Dr. PRESZLY LÓRÁND: *A szegedi népies írók*. Ára 1:50 P.